

Ο Ελληνο-τουρκικός διάλογος οδηγείται σε αδιέξοδο ή μακροπρόθεσμη σύγκρουση;

Πρέπει να συνεχιστεί η τακτική του διαλόγου για να αποκαλυφθεί η Τουρκία ως συγκρουσιακή δύναμη

του Δημήτρη Τσαϊλά, Υποναύαρχου ε.α.

Η κυβέρνηση του Ερντογάν συνέδεσε τις εδαφικές και θαλάσσιες αξιώσεις της Τουρκίας με ισχυρά θέματα κυριαρχίας, εθνικής υπερηφάνειας και αποκατάστασης της επιρροής της Οθωμανικής εποχής, τα οποία έχουν βαθιά απήχηση στον τουρκικό πληθυσμό.

Η ρητορική της ανάκτησης εδαφών και υδάτων που κάποτε βρίσκονταν υπό οθωμανικό έλεγχο ήταν κεντρική ιδέα στο όραμα του Ερντογάν για μια ανανεωμένη Τουρκία, που συχνά αναφέρεται ως «Ο αιώνας της Τουρκίας». Αυτό το όραμα εμπνέει ένα ισχυρό μείγμα εθνικισμού, ιστορικής νοσταλγίας και απόρριψης προηγούμενων συνθηκών – κυρίως, της Συνθήκης της Λωζάνης (1923), η οποία χάραξε τα σύνορα της Τουρκίας μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Υποσχόμενος επανειλημμένα να ανακτήσει τα χαμένα εδάφη και να εξασφαλίσει την κυριαρχία της Τουρκίας σε αμφισβητούμενες περιοχές όπως η Ανατολική Μεσόγειος και το Αιγαίο, ο Ερντογάν δημιούργησε ένα περιβάλλον όπου **οποιοσδήποτε συμβιβασμός θα μπορούσε να θεωρηθεί ως προδοσία των εθνικών φιλοδοξιών**. Αυτή η στρατηγική έχει εγκλωβίσει τον Ερντογάν και την κυβέρνησή του σε μια σκληροπυρηνική στάση, καθώς δεν έχουν την πολυτέλεια να φαίνονται αδύναμοι χωρίς να διακινδυνεύουν πολιτικές αντιδράσεις από την κύρια εκλογική τους περιφέρεια – τον τουρκικό λαό, ο οποίος έχει προετοιμαστεί να δει **οποιαδήποτε παραχώρηση ως απώλεια εθνικής αξιοπρέπειας**.

Η ιδέα της κυριαρχίας είναι ιδιαίτερα ισχυρή για μια χώρα όπως η Τουρκία, η οποία ήταν γαλβανισμένη από τα απομεινάρια μιας αυτοκρατορίας που κάποτε έλεγχε τεράστιες εκτάσεις. Πολλά **μετα-αυτοκρατορικά κράτη** είναι έντονα ευαίσθητα σε ζητήματα κυριαρχίας, ειδικά όταν οι ιστορικές εδαφικές απώλειες παραμένουν στη συλλογική μνήμη. Στην περίπτωση της Τουρκίας, αυτό έχει διοχετευθεί σε μια σταυροφορία για να αμφισβητήσει τους όρους συνθηκών όπως η Λωζάνη, που ο Ερντογάν έμμεσα ή ρητά πρότεινε ότι ήταν άδικες ή ταπεινωτικές για την Τουρκία.

Διαμορφώνοντας τις εδαφικές και θαλάσσιες διεκδικήσεις της Τουρκίας ως κυρίαρχα ζητήματα, ο Ερντογάν έχει συνδέσει αυτές τις διαμάχες με ένα ευρύτερο αφήγημα εθνικής αναγέννησης. Επικαλέστηκε επιδέξια το

οθωμανικό μεγαλείο για να συγκεντρώσει εγχώρια υποστήριξη, και αυτό άσκησε τρομερή πίεση στην κυβέρνησή του να δώσει απτά αποτελέσματα.

Το τουρκικό κοινό, ιδιαίτερα η βάση του Ερντογάν, περιμένει νίκες με τη μορφή εδαφικών κερδών και πόρων.

Το τουρκικό κοινό, ιδιαίτερα η βάση του Ερντογάν, περιμένει νίκες με τη μορφή εδαφικών κερδών και πόρων.

Για κάθε ηγέτη, ειδικά για κάποιον σε ένα αυταρχικό κράτος όπως η Τουρκία, η διατήρηση μιας ισχυρής, αποφασιστικής εικόνας είναι απαραίτητη για την πολιτική επιβίωση. Στην Τουρκία, όπου ο Ερντογάν έχει καλλιεργήσει μια προσωπικότητα δύναμης και αποφασιστικότητας, οποιαδήποτε ένδειξη αδυναμίας ή δισταγμού μπροστά στην εξωτερική πίεση θα μπορούσε να είναι πολιτικά καταστροφική. Τα αυταρχικά καθεστώτα βασίζονται στην προβολή ισχύος, τόσο στο εσωτερικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, και ο συμβιβασμός σε αυτές τις βαθιά ριζωμένες εθνικές διεκδικήσεις θα μπορούσε να διαβρώσει την εικόνα του Ερντογάν ως προστάτη των τουρκικών συμφερόντων. Αυτή η ανάγκη να αποφευχθεί η αδύναμη εμφάνιση ενισχύεται από τον αυταρχικό χαρακτήρα της διακυβέρνησης του Ερντογάν. Οι ηγέτες σε τέτοια συστήματα συχνά καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να καταπνίξουν τη διαφωνία, να ελέγξουν την αφήγηση και να προβάλουν μια εικόνα αλάθητου. Ο συμβιβασμός, ειδικά σε ζητήματα τόσο φορτισμένα όπως η εθνική κυριαρχία και η ιστορική δικαιοσύνη, θεωρείται κίνδυνος για τη νομιμότητα. Για τον Ερντογάν, ο οποίος έχει συνδέσει μεγάλο μέρος της πολιτικής του ταυτότητας με τον Αιώνα της Τουρκίας, η υποχώρηση ή η παραχώρηση εδάφους θα προκαλούσε κριτική από τους αντιπάλους και θα μπορούσε ακόμη και να προκαλέσει δυσαρέσκεια στη δική του βάση.

Ενώ ο Ερντογάν έχει δώσει τολμηρές υποσχέσεις, **άφησε επίσης στον εαυτό του περιθώρια ελιγμών** μη δεσμευόμενος σε μια καθορισμένη προθεσμία για την επίτευξη των υψηλών στόχων του Τουρκικού ονείρου του. Αυτή η στρατηγική ευελιξία επιτρέπει στον Ερντογάν να συνεχίσει να επιδιώκει την ατζέντα του χωρίς την πίεση να επιτύχει άμεσα αποτελέσματα. Η ιδέα του Τουρκικού Αιώνα, ένα μακροπρόθεσμο όραμα για την άνοδο της Τουρκίας στο πρώην μεγαλείο τον 21ο αιώνα, δίνει στον Ερντογάν ένα ευρύτερο χρονοδιάγραμμα για να συνεχίσει. Θέτοντας αυτούς τους στόχους ως μέρος μιας μεγάλης ιστορικής αποστολής, ο Ερντογάν μπορεί να δικαιολογήσει τη σταδιακή πρόοδο αντί να χρειάζεται άμεση επιτυχία. Αυτή η ανοιχτή προσέγγιση δίνει στον Ερντογάν την πολιτική ευελιξία να καθυστερήσει ή να ελεγκτεί τις προσπάθειες για την επίτευξη αυτών των στόχων εάν οι συνθήκες γίνουν δυσμενείς. Μπορεί να πλαισιώσει τις όποιες αποτυχίες ως μέρος ενός μακροχρόνιου αγώνα για εθνική αναζωογόνηση, παρά ως αποτυχίες. Αυτό του δίνει την επιλογή να επαναπροσδιορίσει τη στρατηγική του, εφόσον το απόλυτο όραμα παραμένει άθικτο.

Αφού περιγράψαμε τις πολιτικές προσεγγίσεις του Ερντογάν και την αλληλεπίδραση αυτών ως ξεκινήσουμε με μια σειρά εκτιμήσεων για τις θαλάσσιες φιλοδοξίες της Τουρκίας, που βασίζονται σε μια σαφή

κατανόηση της στρατηγικής τροχιάς της χώρας και των δυνατοτήτων της να γίνει ισχυρή ναυτική δύναμη.

Η δυνατότητα μας να προβαίνουμε στις εκτιμήσεις αυτές βασίζεται σε μια βαθιά εξοικείωση με το γεωπολιτικό πλαίσιο και τις στρατιωτικές φιλοδοξίες της Τουρκίας, ιδιαίτερα σε σχέση με το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας (Mavi Vatan).

Η πρώτη εκτίμηση, είναι ότι η Τουρκία θα μπορούσε να χτίσει ένα **ισχυρό ναυτικό**, και αντανάκλα μια στρατηγική αντίληψη που, στο παρελθόν, θα μπορούσε να θεωρηθεί απίθανη από πολλούς παρατηρητές. Η Τουρκία, μια ιστορικά ηπειρωτική δύναμη, δεν θεωρείτο παραδοσιακά ως ναυτική δύναμη. Ωστόσο, οι ηπειρωτικές δυνάμεις έχουν, κατά καιρούς, αμφισβητήσει με επιτυχία τις κυρίαρχες θαλάσσιες δυνάμεις. Για παράδειγμα, η Αυτοκρατορική Γερμανία κατασκεύασε ένα τρομερό ναυτικό για να αμφισβητήσει το Βρετανικό Βασιλικό Ναυτικό πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και η Σοβιετική Ένωση δημιούργησε μια παγκόσμια ναυτική παρουσία κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η ικανότητα της Τουρκίας να ακολουθήσει παρόμοια πορεία, αναπτύσσοντας το ναυτικό της από δευτερεύουσα δύναμη σε ισχυρή ναυτική δύναμη, ταιριάζει σε αυτό το ιστορικό προηγούμενο. Οι φιλοδοξίες της Τουρκίας εκτείνονται πέρα από τις απλές ανησυχίες για την περιφερειακή ασφάλεια -οι στόχοι της αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου στρατηγικού οράματος που αποσκοπεί στην προβολή επιρροής πέρα από τα άμεσα ύδατα της.

Η δεύτερη εκτίμηση υποδηλώνει ότι η Τουρκία είναι ικανή να αναπτύξει προηγμένες **ναυτικές τεχνολογίες**, όπως βαλλιστικούς πυραύλους κατά πλοίων και μονάδες κρούσεως υψηλής τεχνολογίας. Αυτό υπογραμμίζει μια σημαντική αλλαγή στη ναυτική στρατηγική της Τουρκίας, που κινείται προς την τεχνολογική αυτάρκεια και τον εκσυγχρονισμό. Τα τελευταία χρόνια, η Τουρκία έχει επενδύσει πολλά στην αμυντική τεχνολογία, παράγοντας μη επανδρωμένα αεροσκάφη, υποβρύχια και φρεγάτες και αναπτύσσοντας τα αντιτορπιλικά της κατηγορίας TF-2000 και το ελικοπτεροφόρο **TCG Anadolu**, που έχει σχεδιαστεί για να προβάλλει ισχύ σε περιφερειακό επίπεδο. Οι σκεπτικιστές στο παρελθόν μπορεί να αμφέβαλλαν για την ικανότητα της Τουρκίας να παράγει ή να αποκτά τέτοιο προηγμένο στρατιωτικό υλικό, αλλά σήμερα είναι καταφανής αυτή η στροφή. Η αμυντική

βιομηχανία της Τουρκίας, έχει προχωρήσει γρήγορα και έχει γίνει ένας σημαντικός εξαγωγέας όπλων. Αυτές οι εξελίξεις υπογραμμίζουν τη φιλοδοξία της Τουρκίας να ενισχύσει τις ναυτικές της ικανότητες και να διεξάγει εκτεταμένες θαλάσσιες επιχειρήσεις.

Η τελευταία εκτίμηση είναι ίσως η πιο ενδεικτική ότι οι φιλοδοξίες της Τουρκίας για τη Γαλάζια Πατρίδα είναι απίθανο να τελειώσουν μόλις επιτύχει τους στόχους της στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Αντίθετα, **η τουρκική θαλάσσια δύναμη αναμένεται να γίνει παγκόσμια**, με την Τουρκία να εγκαθιδρύει δυνητικά μεγαλύτερη παρουσία πέρα από τα περιφερειακά της ύδατα. Αυτή η εκτίμηση ευθυγραμμίζεται με την ολοένα και πιο δυναμική εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, η οποία έχει δει τη χώρα να επεκτείνει τη στρατιωτική και πολιτική επιρροή της στη Λιβύη, στο Κέρας της Αφρικής και στην Ερυθρά Θάλασσα. Η αυξανόμενη ναυτική παρουσία της Τουρκίας, υποστηριζόμενη από τις δυνατότητες πολέμου με drone, τις κοινές ασκήσεις και τις στρατιωτικές της βάσεις σε μέρη όπως η Αλβανία, η Σομαλία και το Κατάρ, σηματοδοτεί την πρόθεσή της να προβάλλει ισχύ πιο μακριά.

Η Γαλάζια Πατρίδα δεν αφορά μόνο την επίλυση εδαφικών διαφορών στη Μεσόγειο. Αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου οράματος της Τουρκίας ως παγκόσμιου ναυτικού παράγοντα, ικανού να προστατεύσει τα συμφέροντά της και να επεκτείνει την επιρροή της πολύ πέρα από τις παραδοσιακές σφαίρες της.

Αυτές οι εκτιμήσεις αντικατοπτρίζουν μια ευρύτερη κατανόηση του εξελισσόμενου ρόλου της Τουρκίας ως θαλάσσιας δύναμης. Το γεωπολιτικό περιβάλλον της Τουρκίας, με τις πολύπλοκες σχέσεις της στην Ανατολική Μεσόγειο, το Αιγαίο και τη Μαύρη Θάλασσα, την οδήγησε να υιοθετήσει μια πιο φιλόδοξη ναυτική στρατηγική. Η επιδίωξη άντλησης ενεργειακών πόρων, σε συνδυασμό με τον στρατηγικό ανταγωνισμό με την Ελλάδα, την Κύπρο και άλλους περιφερειακούς παράγοντες, ώθησαν την Τουρκία να διεκδικήσει επιθετικά τα θαλάσσια δικαιώματά της υπό το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας. Επιπλέον, το ενδιαφέρον της Τουρκίας για την παγκόσμια θαλάσσια δύναμη πηγάζει από την επιθυμία της να **ενισχύσει τη θέση της στο NATO**, επιδιώκοντας ταυτόχρονα την **αυτονομία από τις δυτικές δυνάμεις** και την οικοδόμηση **δεσμών με μη δυτικούς εταίρους**. Οι τουρκικές ναυτικές

δυνατότητες, μαζί με την ικανότητά της να οικοδομεί σχέσεις μέσω στρατιωτικής βοήθειας και εξαγωγής τεχνολογίας, αποτελούν βασικά εργαλεία για την επέκταση της επιρροής της στην παγκόσμια σκηνή.

Είναι μάταιο να περιμένει κανείς από την Τουρκία να παραιτηθεί από τις αξιώσεις της για κυριαρχία στα ύδατα, τις χερσαίες μάζες και τον εναέριο χώρο που περικλείεται από το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας (Mavi Vatan).

Είναι μάταιο να περιμένει κανείς από την Τουρκία να παραιτηθεί από τις αξιώσεις της για κυριαρχία στα ύδατα, τις χερσαίες μάζες και τον εναέριο χώρο που περικλείεται από το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας (Mavi Vatan).

Το κεντρικό επιχείρημα μου είναι ότι **η Τουρκία**, υπό την κυριαρχία του ΑΚΡ (Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης), **είναι απίθανο να συμφωνήσει ποτέ σε έναν διαρκή κώδικα συμπεριφοράς ή συνθήκης που θα της απαιτούσε να εγκαταλείψει τις στρατηγικές θαλάσσιες φιλοδοξίες της**. Αυτή η εκτίμηση έχει πολλές σημαντικές επιπτώσεις, τόσο για την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας όσο και για τις διπλωματικές προσπάθειες άλλων περιφερειακών παραγόντων, ιδιαίτερα της Ελλάδας.

Το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας της Τουρκίας είναι ένα όραμα που έχει τις ρίζες του στην επιθυμία διασφάλισης φυσικών πόρων (όπως οι υδρογονάνθρακες) και διεκδίκησης της γεωπολιτικής της επιρροής, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζει τις θαλάσσιες διεκδικήσεις γειτονικών χωρών όπως της Ελλάδας και της Κύπρου. Η θεμελιώδης πτυχή της στρατηγικής της Τουρκίας δεν θα υποχωρήσει από αυτό που θεωρεί ως την «αδιαμφισβήτητη κυριαρχία» της σε αυτές τις περιοχές. Οποιαδήποτε διπλωματική συμφωνία που αμφισβητεί αυτή τη βασική πεποίθηση είναι πιθανό να θεωρηθεί στην Άγκυρα ως μη νόμιμη.

Ενώ η Ελλάδα και οι εταίροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) ενδέχεται να συνεχίσουν να επιδιώκουν διπλωματικές οδούς -όπως η πρόταση Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης ή συμφωνιών οριοθέτησης των συνόρων- **δεν υπάρχει ελάχιστος λόγος να αναμένεται η Τουρκία να συναινέσει σε αυτές τις προτάσεις με οποιονδήποτε ουσιαστικό τρόπο**. Ακόμη και αν η Άγκυρα υπογράψει ένα σύμφωνο, υπάρχει σκεπτικισμός για το αν θα

τηρήσει μια τέτοια συμφωνία, δεδομένης της ιστορικής απροθυμίας της Τουρκίας να συμβιβαστεί με τα στρατηγικά της συμφέροντα στην περιοχή.

Από την ελληνική σκοπιά, η πραγματική αξία της διπλωματίας δεν έγκειται στην πραγματική επίλυση των θαλάσσιων διαφορών, αλλά μάλλον στη διατήρηση της Τουρκίας σε άμυνα.

Πιέζοντας συνεχώς για διάλογο, συνθήκες και διαπραγματεύσεις -ενώ έχει πλήρη επίγνωση ότι η Τουρκία είναι απίθανο να παραχωρήσει- η Ελλάδα μπορεί να απεικονίσει την Τουρκία ως μια παράνομη μεγάλη δύναμη που αρνείται να παίξει με τους διεθνείς κανόνες της διπλωματίας και του δικαίου. Αυτή η τακτική μπορεί να μην αλλάξει την άμεση ισορροπία δυνάμεων, αλλά εξυπηρετεί έναν σημαντικό στρατηγικό σκοπό. Θυμίζει στη διεθνή κοινότητα την επιθετική στάση της Τουρκίας στη Μεσόγειο. Ενισχύει τον ρόλο της Ελλάδας ως υπεύθυνου παράγοντα στην επιδίωξη του διαλόγου και της ειρηνικής επίλυσης συγκρούσεων. Ενισχύει ενδεχομένως τη θέση της Ελλάδας σε πολυμερή φόρα, όπως η ΕΕ και το ΝΑΤΟ, όπου η συμπεριφορά της Τουρκίας θα μπορούσε να θεωρηθεί ως προβληματική ή αποσταθεροποιητική.

Η αμφιθυμία της Τουρκίας έναντι ορισμένων διεθνών συμφωνιών —ιδιαίτερα της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), την οποία δεν έχει επικυρώσει— τροφοδοτεί περαιτέρω αυτή τη δυναμική. Από την πλευρά της Άγκυρας, τα ισχύοντα νομικά πλαίσια που διέπουν τα θαλάσσια σύνορα και την κυριαρχία είναι δυσμενή και ωφελούν δυσανάλογα την Ελλάδα και την Κύπρο. Ως εκ τούτου, η Τουρκία προτιμά να διεκδικεί τις αξιώσεις της μέσω στρατιωτικής παρουσίας και διμερών διαπραγματεύσεων, παρά μέσω καθιερωμένων διεθνών νομικών μηχανισμών που ενδέχεται να περιορίσουν τις φιλοδοξίες της.

Για την Ελλάδα, η προώθηση των διπλωματικών προσπαθειών της έχει αξία πέρα από τα άμεσα αποτελέσματα οποιασδήποτε διαπραγμάτευσης. Διατηρείται η πίεση στην Τουρκία και αποτροπή της από το να ενεργεί με πλήρη ατιμωρησία στην περιοχή. Αποκτάται διεθνή υποστήριξη, τοποθετώντας την Ελλάδα ως υπέρμαχο μιας τάξης βασισμένης σε κανόνες, σε αντίθεση με τις πιο διεκδικητικές ή μονομερείς ενέργειες της Τουρκίας. Επιβραδύνει την πρόοδο της Τουρκίας προς την επίτευξη των στόχων της για τη Γαλάζια Πατρίδα εμπλέκοντάς την σε συνεχή διπλωματικό διάλογο και, ιδανικά, δημιουργώντας την αντίληψη ότι η Τουρκία είναι απομονωμένη ή ότι δεν πάει άλλο με τους γείτονές της.

Συμπεράσματα

Μια ρεαλιστική πολιτική προσέγγιση της Τουρκίας για τις θαλάσσιες διαφορές, είναι να δείχνουμε ότι η ηγεσία της τοποθετεί στρατηγικούς και πολιτικούς στόχους πάνω από την τήρηση των διεθνών κανόνων όπως η UNCLOS. Αυτό υποδηλώνει ότι το να περιμένει κανείς από την Τουρκία να σεβαστεί έναν μη δεσμευτικό κώδικα συμπεριφοράς, όταν έχει ήδη απορρίψει μια δεσμευτική συνθήκη, είναι μια μη ρεαλιστική διπλωματική στρατηγική. Αντίθετα, αυτό υπογραμμίζει τη βαθύτερη γεωπολιτική πρόκληση της αντιμετώπισης ενός κράτους που θεωρεί την κυριαρχία και τις περιφερειακές του φιλοδοξίες ως αδιαπραγμάτευτες, ιδιαίτερα στα αμφισβητούμενα ύδατα του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου.

Εκτιμάται ότι η όποια διαπραγμάτευση θα οδηγείται σε αδιέξοδο ή μακροπρόθεσμη σύγκρουση. Η προσπάθειά είναι να αποτυπώσουμε μια ρεαλιστική πολιτική κατανόηση των θαλάσσιων διαφορών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Αναγνωρίζουμε ότι οι φιλοδοξίες της Τουρκίας είναι βαθιά ριζωμένες στην εθνική της στρατηγική και είναι απίθανο να περιοριστούν μόνο μέσω της διπλωματίας. Ωστόσο, η αξία της διπλωματίας ως εργαλείου όχι απαραίτητα για την επίλυση του ζητήματος, αλλά για τη διαχείριση της σύγκρουσης, τον περιορισμό των τουρκικών φιλοδοξιών και τον επηρεασμό της διεθνούς κοινής γνώμης είναι αδιαμφισβήτητη. Μακροπρόθεσμα, θα γίνεται διαχείριση αυτής της παρατεταμένης γεωπολιτικής αντιπαράθεσης στην Ανατολική Μεσόγειο, όπου Ελλάδα και Τουρκία θα συνεχίζουν να συγκρούονται για τη Γαλάζια Πατρίδα, αλλά η στρατιωτική σύγκρουση θα μετριάζεται από τις συνεχιζόμενες διπλωματικές δεσμεύσεις που μπορεί να μην επιλύσουν ποτέ τα υποκείμενα ζητήματα.

**Ο Δημήτριος Τσαϊλός είναι απόστρατος Αξιωματικός του ΠΝ, δίδαξε επί σειρά ετών στις έδρες Επιχειρησιακής Σχεδιάσεως καθώς και της Στρατηγικής και Ασφάλειας, σε ανώτερους Αξιωματικούς στην Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου. Σήμερα είναι μέλος και ερευνητής του Institute for National and International Security, και του Strategy International.*

<https://www.anixneuseis.gr>